JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kattilakoski, Mari; Rantamäki, Niina

Title: Maaseudun 100 sosiaalista innovaatiota

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Maaseutupolitiikan neuvosto MANE, 2022

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Kattilakoski, M., & Rantamäki, N. (2022). Maaseudun 100 sosiaalista innovaatiota. Maaseutupolitiikan neuvosto MANE. Maaseutupolitiikan politiikkasuositukset, 5/2022. https://www.maaseutupolitiikka.fi/uutiset/maaseudun-100-sosiaalista-innovaatiota

https://www.maaseutupolitiikka.fi/uutiset/maaseudun-100-sosiaalista-innovaatiota

Politiikkasuositus 5/2022: Maaseudun 100 sosiaalista innovaatiota

Hyvä elämä , Politiikkasuositus 30.06.2022

Maaseudulla kehitetyt kansalaisyhteiskuntalähtöiset ja eri sektoreiden väliseen kumppanuuteen perustuvat sosiaaliset innovaatiot vahvistavat monin tavoin paikallisyhteisöjen hyvinvointia ja elinvoimaa. Ne ilmentävät uudenlaisia tapoja tuottaa palveluja, edistää yhteisöllisyyttä ja yhteisölähtöistä kehittämistä, vahvistaa paikallisdemokratiaa sekä kehittää asumista ja infrastruktuuria samoin kuin paikallista työllisyyttä ja elinkeinoja.

Maaseudun sosiaalisten innovaatioiden kokonaiskuva (jäljempänä MaaseutuINNO) -tutkimus luo yleiskuvaa ja syvällisempää ymmärrystä suomalaisella maaseudulla syntyneiden sosiaalisten innovaatioiden luonteesta ja niiden muotoutumiseen vaikuttaneista tekijöistä. Sosiaalisilla innovaatioilla tarkoitetaan tutkimuksessa erilaisia kansalaisyhteiskuntalähtöisiä ja eri yhteiskuntasektoreiden väliseen kumppanuuteen perustuvia toimintamalleja ja -käytäntöjä, joilla turvataan ja kehitetään maaseudun paikallisyhteisöjen hyvinvointia, palveluja ja elinvoimaa.

Tutkimukseen pohjautuvat politiikkasuositukset

1. Maaseudun kansalaisyhteiskuntalähtöisen toiminnan ja sen vaikuttavuuden tunnistaminen niin alueellisesti kuin kansallisesti. Maaseudun kansalaisyhteiskunnan toimintaa ja sen vaikuttavuutta ei tunnisteta riittävästi yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Tilanteen muuttamiseksi tarvitaan säännöllisesti kerättävää indikaattoritietoa sekä määrällisiä ja laadullisia menetelmiä yhdistävää tutkimusta, joka tuottaa tietoa kansalaislähtöisestä toiminnasta ja sen vaikuttavuudesta. Toiminnassa tapahtuvien muutosten tunnistamiseksi tiedontuotannon tulee olla systemaattista ja toistuvaa. Tähän hyvän mallin tarjoaa esimerkiksi Suomen sosiaali ja terveys ry:n (Soste) kahden vuoden välein tuottama Järjestöbarometri. Valtakunnallisille ja paikallisille järjestötoimijoille tehtyihin kyselyihin sekä keskeisiin tilasto- ja rekisteriaineistoihin pohjautuen se kerää ja julkaisee tietoa sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnasta, toimintaedellytyksistä, toimintaympäristöstä ja niiden muutoksista. Vastaavasti Suomen Kylät ry:n vuosittain keräämiä kylätoiminnan indikaattoritietoja ja keskeisiltä sidosryhmiltä kyselyn kautta kerättävää aineistoa hyödyntäen voitaisiin muutaman vuoden välein tuottaa ”Kansalaisyhteiskunta maaseudulla -barometri”. Siinä kansalaisyhteiskunnan toimintaan kuvaava tieto voitaisiin yhdistää myös osaksi maaseutu-kaupunki -alueluokitusta.

2. Kansalaistoimintaa seuraavien indikaattoreiden kehittäminen. Edelliseen liittyen kansalaistoiminnan laajempien ja laadullisten vaikuttavuusketjujen tunnistamiseksi tarvitaan sitä seuraavia indikaattoreita. Kehittämistyössä lähtökohdaksi tulee ottaa kansalaislähtöisen toiminnan omat erityispiirteet ja vahvuudet. Erityistä huomiota tulee suunnata siihen, miten kansalaisyhteiskunnan toimintaan olennaisina piirteinä sisältyvät yhteisöllisyyttä rakentavat ja ylläpitävät tavoitteet toteutuvat. Tässä yksi ulottuvuus on myös kansalaistoiminnan laajempien yhteiskunnallisten heijastevaikutusten tunnistaminen paikallistasolla mutta myös kansallisesti. ”Olisi tärkeä hahmottaa pirstaleisen tekemisen sijaan isoa kuvaa”.

3. Tiedon vaihtoa ja vertaisoppimista edistävät verkostotapaamiset. Maaseudun paikallisyhteisöjen innovatiivisuuden tukemiseksi tarvitaan tiedon jakamista jo olemassa olevista toimintakäytännöistä samoin kuin niiden kehittämistä edistäneistä ja haastaneista tekijöistä. Eri alueiden ja toimijoiden keskinäistä ajatustenvaihtoa, toisilta oppimista ja kokemusten hyödyntämistä tulee edistää eri tavoin. Tiedonvaihtoa ja vertaisoppimista tukevan verkostomaisen toiminnan edistämisessä ja toteuttamisessa luontevia toimijoita ovat YPK-työryhmä, KANE ja Leader-toimintaryhmät. ”Ettei aina joka puolella tarvitse keksiä alusta alkaen uudelleen” ”Parhain innostamisen väline on vertaiskokemus, kun näkee, mitä muut ovat tehneet”

4. Rahoitusmekanismien kehittäminen. EU-osarahoitteinen Leader-rahoitus, kuntien järjestöavustukset sekä erilaiset kuntien myöntämät lainatakaukset ja väliaikaisrahoitukset samoin kuin EU-rahastot ovat tärkeitä sosiaalisten innovaatioiden kehittämistyötä tukevia rahoitusinstrumentteja. Näiden käytettävyyttä tulee edelleen kehittää niin valtio- kuin kuntatasolla ja etenkin madaltaa niihin liittyvää byrokratiaa. Rahapelituottojen uuden rahoitusmallin vaikutuksia tulee seurata, samoin kuin sitä, millaiseksi kuntien ja hyvinvointialueiden välinen työnjako järjestöavustusten osalta kehittyy.

5. Yhteiskunnallisen yrittäjyyden edistäminen. Yksityissektorin ja kolmannen sektorin väliin jäävää yhteisöllisen palvelutuotannon roolia ja asemaa tulee selkeyttää ja vahvistaa. ELY-keskuksiin tulee nimetä yhteiskunnallisen yrittäjyyden vastuuhenkilöt. Julkisten hankintojen kilpailuttamisessa tulee aiempaa vahvemmin ottaa huomioon myös sosiaaliset vaikutukset.

6. Kansalaisyhteiskunnan ja hyvinvointialueiden välisen vuoropuhelun ja yhteistyön kehittäminen. Maaseudun paikallisyhteisöt kaipaavat tiiviimpää vuoropuhelua ja yhteistyötä suhteessa kuntaorganisaatioon mutta erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisestä tulevaisuudessa vastaaviin hyvinvointialueisiin. Tämän toteutuminen edellyttää kehittämistoimia niin hyvinvointialueiden toiminnan organisoinnissa kuin kansalaisyhteiskunnan toimintaresurssien vahvistamisessa:

    1. On tärkeää, että hyvinvointialueilla on paitsi riittävä tieto alueen sosiaali- ja terveysalan yhdistyksistä myös muista kansalaisyhteiskunnan toimijoista. Osana hyvinvointialueiden toiminnan organisoitumista tarvitaan rakenteita, jotka vahvistavat julkisen ja kansalaisyhteiskunnan keskinäistä kumppanuutta. Sekä kunnissa että hyvinvointialueilla tulee olla nimetty vastuuhenkilö, jonka tehtäväkuvaan kolmannen sektorin kanssa tehtävä yhteistyö ja sen edistäminen kuuluu. Taloudellisten resurssien ohella kumppanuudessa on pitkälti kyse myös paikallistason toiminnan arvostamisesta ja sen merkityksen näkyväksi tekemistä kuten myös sen kautta tulevan osaamisen ja tietotaidon hyödyntämistä osana julkisen palvelujärjestelmän kehittämistä. ”Julkisen sektorin oltava tukena. Ei aina riitä, että heitetään rahapussi ja sanotaan että toimikaa”

    2. Maaseudun paikallisyhteisöjen osalta yhteistyön rakentamiseen hyvän avun tarjoavat maakunnalliset kyläyhdistykset ja Leader-ryhmät, joilla välittäjäorganisaatioina on luonteva

yhteys paikallistason tietoon ja osaamiseen. Yhteistyön rakentamiseen ja ylläpitämiseen tarvittavia resursseja tulisi vahvistaa esimerkiksi suuntaamalla valtionavustusten kautta resursseja maakuntatasolle kehittämään vuoropuhelua ja yhteistyötä tukeva rakenteita. ”Jos halutaan jalkauttaa jotakin paikallistasolle, niin meillä on tämä asia hanskassa, tunnetaan kylät”.

MaaseutuINNO tutkimus: toteutus ja keskeiset tulokset

Tutkimuksen toteutus

MaaseutuINNO -tutkimus koostuu valtakunnallisesta kyselytutkimuksesta, sitä täydentävistä puhelin- ja sähköpostihaastatteluista sekä näiden pohjalta rakentunutta ymmärrystä syventävästä ja laajentavasta tapaustutkimuksesta (kenttäkäynti ja syventävät teemahaastattelut). Teoreettisena lähtökohtana tutkimuksessa on ollut Bosworthin ja kumppaneiden (2016) sosiaalisten innovaatioiden seitsenosainen luokittelu.

Kyselytutkimuksessa avaininformanteiksi määriteltiin maakunnallisten kyläyhdistysten (19) sekä Manner-Suomessa toimivien Leader-ryhmien (54) kyläasiamiehet ja toiminnanjohtajat. Heidän lisäkseen kutsua osallistua tutkimukseen jaettiin maaseutupolitiikan, Suomen Kylät ry:n ja Älykkäät kylät -verkostoissa sekä sosiaalisen median kautta. Pyrkimyksenä oli tavoittaa mahdollisimman laajasti erilaisia maaseudun kehittämiseen osallistuvia toimijoita.

Kyselyyn saatiin kaikkiaan 35 vastausta eri puolilta Suomea. Vastaajista 11 (31 %) kuvasi maaseudun sosiaalisia innovaatioita Leader-toiminta-alueen, yhdeksän (26 %) maakunnan, kahdeksan (23 %) kylätason, kolme (9 %) kuntatason ja neljä (11 %) muun alueellisen tason (kuten Ahvenmaan itsehallintoalue) näkökulmasta. Yhteensä vastauksissa kuvattiin 131 erilaista sosiaalista innovaatiota.

Kyselyn vastausten sekä niitä täydentävien puhelin- ja sähköpostihaastattelujen pohjalta luotiin alustava yleiskuva ja ymmärrys maaseudun sosiaalisista innovaatioista: Millaisesta toiminnasta, palvelusta tai tuotteesta innovaatiossa on kyse? Mihin tarpeeseen se on syntynyt? Ketkä ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet innovaation syntyyn ja muotoutumiseen? Mitkä tekijät ovat toimineet ”sytykkeinä” uusien ratkaisujen kehittämiselle? Lopulliseksi tutkimusaineistoksi muodostui sata (100) innovaatiota, joiden osalta oli löydettävissä vastaukset edellä esitettyihin kysymyksiin.

Toisessa, tapaustutkimusvaiheessa, kyselyn kautta muotoutunutta yleiskuvaa täydennettiin toteuttamalla kymmenen (10) syventävää teemahaastattelua ja kenttäkäynti. Haastateltavat valittiin kyselyyn vastanneiden joukosta niin, että he edustivat sekä erilaisten alueiden näköaloja (paikallinen, alueellinen) että erilaisia innovaatiotyyppejä. Haastatteluiden kautta luotiin syvällisempää ymmärrystä niin yksittäisten innovaatioiden kehittymiseen vaikuttaneista tekijöistä kuin laajemmin asioista, joiden nähdään vaikuttavan maaseudun sosiaalisten innovaatioiden syntyyn. Näiden ohella haastatteluissa paneuduttiin siihen, miten maaseudun paikallisyhteisöjen innovaatiokykyä voisi ja tulisi tulevaisuudessa edistää ja tukea.

Palvelujen turvaaminen ja yhteisöllisen kehittämisen vahvistaminen maaseudun innovatiivisen toiminnan kärkinä

Bosworthin ja kumppaneiden (2016) luokittelua tiivistäen ja uudelleenorganisoiden suomalaisella maaseudulla syntyneet sosiaaliset innovaatiot (n=100) voidaan jäsentää viiteen eri innovaatiotyyppiin sen mukaisesti, millaisia tavoitteita ja merkityksiä paikallisyhteisöt ovat niille antaneet. Käytännössä innovaatioista useimmat sisältävät risteäviä elementtejä useammista kategorioista, mikä kertoo osaltaan maaseudun paikallisyhteisöjen kyvystä lähestyä asioita kokonaisvaltaisesti sekä hyödyntää käytettävissä olevia resursseja monipuolisesti. Tutkimuksessa tunnistetut innovaatiotyypit ovat:

1. palveluja kehittävät innovaatiot
2. yhteisöllisyyttä ja yhteisölähtöistä kehittämistä tukevat innovaatiot
3. osallisuutta ja demokratiaa edistävät innovaatiot
4. asumista ja infrastruktuuria kehittävät innovaatiot
5. paikallista työllisyyttä ja elinkeinoja vahvistavat innovaatiot

Suurimman ryhmän (35 %) muodostavat palveluinnovaatiot, joihin kuuluu sekä uudenlaisia tapoja tuottaa jo olemassa olevia palveluja että täysin uudentyyppisiä palveluja. Palveluinnovaatiot kuvastavat ratkaisuja, joiden kautta maaseudun paikallisyhteisöt pyrkivät turvaamaan tärkeäksi kokemiaan lähipalveluja tai kehittämään täysin uudenlaisia asukkaiden tarpeisiin pohjautuvia palveluja. Ne liittyvät esimerkiksi lasten päivähoidon tai vanhusten palveluasumisen järjestämiseen, kylien monipalvelukeskusten kehittämiseen, liikkuviin palveluihin kuten palveluautoihin, erilaisiin matalan kynnyksen hyvinvointia ja terveyttä edistäviin käytäntöihin sekä liikkumista ja vapaa-aikaa tukeviin innovaatioihin. Palveluinnovaatioihin sisältyy sekä kansalaisyhteiskuntalähtöisiä, esimerkiksi kyläyhdistysten kehittämiä palveluja, että kumppanuuspohjaisia usein kylän ja kunnan yhteistyönä toteuttamia lähipalvelumalleja. Tyypillisimmällään ne ovat erilaisia toimijoita, tavoitteita ja toimintoja yhteen kokoavia paikallisiin olosuhteisiin räätälöityjä tapoja vastata paikallisesti tunnistettuihin kehittämistarpeisiin.

Palveluiden ohella toisen merkittävän ryhmän (31 %) muodostavat yhteisöllisyyttä ja yhteisölähtöistä kehittämistä edistävät innovaatiot. Ne ovat luonteeltaan usein välillisiä, kuten yhteisöllisten tilojen luominen ja ylläpitäminen, sosiaaliselle kanssakäymiselle foorumeita tarjoavat verkostot ja tapahtumat sekä yhteisöllistä kehittämistä tukevat rahoitusinnovaatiot. Näiden tavoitteena on vahvistaa yhteisöllisyyttä ja luoda edellytyksiä paikalliselle yhteisölähtöiselle toiminnalle ja kehittämiselle. Tähän ryhmään kuuluvat myös tilojen uusiokäyttö, kuten uudenlaisten käyttötarkoitusten kehittäminen uhanalaisille ja suljetuille kyläkouluille sekä kuntaliitosten myötä tyhjiksi jääneille kunnantaloille, tai näiden alkuperäisen käyttötarkoituksen laajentamisesta. Usein kyläyhdistysten tai paikallisosuuskuntien ylläpitämiksi siirtyneet rakennukset ja tilat tarjoavat mahdollisuuksia monenlaiseen yhteisölliseen toimintaan: harrastuksiin, kokouksiin, tapahtumiin ja yrittäjyyteen. Yhteisöllisyyttä ja yhteisölähtöistä kehittämistä tukeviin innovaatioihin lukeutuvat myös erilaiset jakamistalouden innovaatiot sekä rahoitusinnovaatiot.

Kolmannen ryhmän muodostavat innovaatiot, joiden kautta pyritään vahvistamaan maaseudun asukkaiden ja yhteisöjen osallisuutta sekä luomaan toimintamalleja ja rakenteita kansalaisyhteiskunnan ja julkisen sektorin välisen vuoropuhelun ja kumppanuuden syventämiseksi. Näiden osuus kaikista innovaatioista oli 18 %. Osallisuutta ja demokratiaa edistävien innovaatioiden kehitystä ohjaavat ja motivoivat hyvinvointivaltion muutokset ja tunnistettu demokratian kriisi – julkisten palvelujen etääntyminen ja kansalaisten oheneva yhteys päätöksentekoon. Tarve kehittää uudenlaisia osallisuutta ja paikallisdemokratiaa vahvistavia ratkaisuja tunnistetaan niin maaseudun asukkaiden kuin julkisen sektorin puolelta. Usein innovaatiot ovatkin syntyneet näiden kahden toimijan tiiviin yhteistyön tuloksena. Konkreettisen muodon osallisuutta ja demokratiaa vahvistavat innovaatiot saavat esimerkiksi osallistuvan budjetoinnin paikallisissa sovelluksissa, lähidemokratiaelimissä, Kumppanuuspöytämalleissa sekä järjestöjen ja kuntien vuoropuhelua ja yhteistyötä edistävissä yhteistyöelimissä.

Asumista ja infrastruktuuria kehittävät innovaatiot jäävät aineistossa lukumääräisesti vähäisempään rooliin (8 %). Niiden merkitys paikallisyhteisöille on kuitenkin usein suuri. Tähän ryhmään sisältyvät erilaiset yhteisölliset toimintamallit ja -rakenteet, joiden kautta kyliin ja pitäjiin on tuotu sieltä puuttuvaa ja tarpeelliseksi nähtyä infrastruktuuria kuten valokuituverkko ja katuvalot. Asumisolojen osalta on kehitetty erityisesti yhteisöllisiä ja ekologisia asumismuotoja. Innovaatioilla on niin ikään vaalittu asumistapojen

perinteitä sekä pyritty luomaan uudenlaisia mahdollisuuksia niin vapaa-ajan asumiseen kuin vuokra-asumiseen maaseutuympäristöissä.

Paikallista työllisyyttä ja elinkeinoja vahvistavia innovaatioita sisältyy aineistoon niin ikään suhteellisen vähän (8 %). Ne liittyvät uudenlaisen liiketoiminnan luomiseen sekä ylipäätään maaseudun toimeentulomahdollisuuksien tukemiseen. Työllisyyttä ja elinkeinoja vahvistavat innovaatiot voidaan karkeasti jakaa kolmeen eri ryhmään. Ensimmäisen muodostavat työllistymismahdollisuuksia ja työkykyä edistävät innovaatiot. Toinen merkittävä ryhmä ovat matkailuelinkeinoja kehittävät innovaatiot. Näihin sisältyvät sekä erilaisten luonto- ja hyvinvointimatkailupakettien kehittäminen, että kestävän matkailun edistäminen. Kolmantena ryhmänä ovat elintarviketuotantoon liittyvät innovaatiot, kuten ”REKO-lähiruokaryhmät”, jotka mahdollistavat maataloustuotteiden suoramyynnin viljelijöiltä kuluttajille. Useimmat kehitetyistä yritystoimintamalleista rakentuvat maaseudun perinteisten vahvuuksien ja toimeentulolähteiden ympärille: luontoympäristö, maatalous ja paikalliskulttuuri.

Kylät innovatiivisen toiminnan vetureina, kunnat ja Leader mahdollistajina

Maaseudun sosiaalisten innovaatioiden käynnistäjiä ja ”vetureita” ovat kyläyhteisöt sekä erityisesti kyläyhdistykset. Useimmat tutkimukseen sisältyvistä sosiaalisista innovaatioista paikantuvat fyysisesti entiskuntiin eli pitäjiin. Kuntien ja Leader-toimintaryhmien rooli on keskeinen innovaatioiden rahoittajina sekä uudenlaisten ideoiden välittäjinä ja toteutuksen kumppaneina. Maaseudun sosiaalisten innovaatioiden näkökulmasta Leader-toimintaryhmät ovat tärkeitä kanssakulkijoita mutta myös eräänlaisia valmentajia ja kannustajia.

Innovaatioiden kehittämisessä mukana olleet toimijat näkevät kuntayhteistyön toimivan pääosiltaan hyvin. Sen sijaan yhteistyön ja kumppanuuden rakentamisessa suhteessa sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioihin koetaan vaikeana. Tämä on asia, johon on hyvä kiinnittää huomiota, kun palveluiden järjestämisvastuu siirtyy uusille hyvinvointialueille.

Lähde: Gary Bosworth, Fulvio Rizzo, Doris Marquardt, Dirk Strijker, Tialda Haartsen & Annette Aagaard Thuesen (2016) Identifying social innovations in European local rural development initiatives. Innovation: The European Journal of Social Science Research, Volume 29 (4), 442-461. https://doi.org/10.1080/13511610.2016.1176555 (Ulkoinen linkki)

Yhteystiedot

-

Kattilakoski, Mari

HYMY-verkoston erityisasiantuntija, tutkija / Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Sähköpostiosoite:mari.kattilakoski@uef.fi

Puhelinnumero:050 449 4896

Lisätiedot

Rantamäki, Niina

Tutkija, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Sähköpostiosoite:niina.j.rantamaki@jyu.fi

Puhelinnumero:040 0546 504